

Konvencionalno pozorište je leš — izjavio je Jiži Grotovski u svom razgovoru sa gledaocima 3. BITEF-a. Prihvatajući i sledeći ovu njegovu konstataciju, naćemo se pred nekoliko osnovnih problema modernog pozorišta i ovogodišnjeg BITEF-a. Sve ono što se nazivalo modernim pozorišćem i pozorišćom avangardom, postojalo je protiv konvencionalnog pozorišta, nalazeći ćesto svoj razlog postojanja u samome — biti protiv. Mi ovde ne ulazimo u sve ono što se, bilo kao nedovoljnost samog konvencionalnog pozorišta bilo kao zahtev vremena za drukćijim scen-skim ostvarenjem, moće oznaćiti kao uzrok ove smrti. Nas interesuje suoćavanje autora sa slobodom, koja je nastala, s jedne strane, ukidanjem svih onih ogranićenja prethodnog pozorišćnog postupka i forme i, s druge strane, višestrukim mogućnostima vrednovanja novog, otvorenim nepostojanjem fundamentalnijih vrednosti koje upravo moderno pozorište treba tek da zasnuje. Ovogodišnji BITEF je morao bar delimićno da odgovori na pitanje šta će pozorišćni autori uraditi sa slobodom u stvaranju nove pozorišćne sadržine koja će morati da predstavlja vrednost po sebi, jer bi svi dalji oblici destrukcije konvencionalnog pozorišta lićili na „ples po lešćevima“. BITEF je svojim najuspešnijim i najneuspešnijim trenućima na ovo pitanje delimićno odgovorio. Prikazavši one predstave ćiji su prodomi u još nepoznate sfere pozorišćnog izražavanja pokazale moguće puteve novog pozorišta, i one koje su, usled nemoći da svoju slobodu opravdaju određenim stvaranjem novog, pribegle egzibicionizmu, šokantnosti i površnosti, obezbeđujući unapred svoj neuspeh.

Karakteristićno je da je svih petnaest viđenih predstava gotovo nemoguće grupisati u određene konceptualne okvire, jer su i predstave i umetnici eksperimeniti i nazori njihovih stvaraoca veoma raznorodni. Ipak, pokušaćemo da u jednu grupu izdvojimo nekoliko predstava koje su predstavljale najveće udaljavanje od dosada viđenih pozorišćnih ostvarenja i koje su izvršile najveće poduhvate u osvajanju novog pozorišćnog izraza.

BITEF je počeo predstavom DIONIS U 69 u izvođenju pozorišta THE PERFORMANCE GROUP iz Njujorka. U svojoj nemogućnosti da izrazi inaće veoma jasan pozorišćni koncept njenog tvorca, R. Sehnera, ova grupa je pribegla egzibicionizmu da bi na taj naćin šokirala i ostvarila kontakt s publikom i jedan od njenih osnovnih zahteva — ućešće publike u predstavi. Mada su u ovu svrhu i fizićki priblićili gledaoca, popevši ga na ritualan naćin na pozornicu (uvodenjem jednog po jednog gledaoca), uspeh je izostao. Pokušavši da aktivira i ukljući gledaoca u predstavu, ekipa je nivo svog aktiviranja i kontakta sa gledaocem traćila u onome što je nagonsko i najanimalnije u ćoveku, dovodeći to do krajnjih konsekvenci potpunom degradacijom svega ljudskog. Potpun promašaj je usledio zbog vulgarizacija svega onoga što se naziva kontakt s publikom i što se mora traćiti u podsticanju i oživljavanju svesnog i intelektualnog u ćoveku, a ne uticanjem na one delove ljudske psihe koji najviše izmiću njegovoj kontroli. U službu jedne ovakve vulgarizacije stavljena su gola tela, neodređeni i neuvećbani pokreti bez stvarne životne i dramske tećine, glumaćke većbe Grotovskog koje su bile sastavni deo predstave i koje su glumci izvodili javno. Zbog svega ovoga sukob Dionisa i Panteja, i sve ono što ga je pratilo, nije bio uverljiv, i kao što se Dionis od boga koji nudi i daruje slobodu preobraća u diktatora i fašistićkog vođu, porućujući da vodama ne treba uvek verovati, tako ni mi ne verujemo u ovakvo pozorište i njegovu mogućnost.

Ariostov BESNOI ORLANDO u režiji Luke Rankonija, a u izvođenju ansambla TEATRO LIBERO iz Rima, dobio je ove godine Veliku nagradu BITEF-a. Ova predstava, izvedena u Hali sportova, u potpunosti je razbila sve prostorne banijere između glumaca i publike, zasnovavši nove prostorne odnose i otvorivši dalje mogućnosti njihovog ostvarenja. Jurišanje glumaca na svojim drvenim konjima i aždajama kroz publiku, naglašena gluma i dramska izražajnost, zahuktalost i ba-



MILORAD D. VUĆELIĆ

3.

BITEF

212

rokna isforsiranost pokreta, simultanost radnji koje se odigravaju na prostorno udaljenim mestima, naivno ćist glumaćko-rediteljski pristup ovom slojevitom epu — sve je to doprinelo da celokupni spektakl kao ćelina pleni i „uvlaći“ gledaoca u ono što se odigrava. Ovakvo pozorišćno delo je najpotpuniji povratak pućkom pozorištu, njegovo vaskrsavanje u novom vidu. Ponekad je ovu predstavu, koja je doživela nezapamćene ovacije publike, remetio nesklad auditivnog i vizuelnog, više zbog onog mogućeg doživljenog što gledaoc gubi nego zbog osećanja stvarnog gubitka i praznine. Ona ujedno izaziva podozrenje u dalje mogućnosti primene ovog pozorišćnog metoda, kao i sumnju da je on u ovoj predstavi sam sebe iscrpeo.

Prošlogodišnji pobednik BITEF-a, jedan od najvećih modernih pozorišćnih reditelja, Viktor Garsija, predstavio nam se ove godine SLUŠKINJAMA Ž. Ženea u izvođenju ansambla LA COMPANIA NURIA ESPERT iz Barcelone, prve španske trupe koja gostuje u Jugoslaviji. Koristeći velike mogućnosti Ženeovog teksta i nadograđujući na njega svoj intuitivno-stvaralaćki postupak uz pomoć izvanrednih glumaca, V. Garsija je napravio jednu od dosada najboljih viđenih predstava. Intenzivna eksplozija i pakleno-košmarska drama dveju devojak koje u svojoj samoći izivljavaju mržnju prema svojoj gospodarici, pomešanu sa željom za identifikacijom, sa njom odigrava se na pot-

puno ogoljenoj pozornici, oivićenju blokovima sjajnog i hladnog lima, koji svojom ćvrstinom i ledenom gruboću oblika još više intezivira delirijum koji se odigrava. Zapoćeta na nivou transa, ova tragedija dva ispaćena ljudska bića ide u krug, održavajući sa retkim predasima svoju frenetićnost i dovodeći, na kraju, do potpunog oćišćenja jednu od ućesnica koja u trenućima svoje identifikacije i doživljavanja sebe kao druge osobe ispija otrov. Sa svojim mnogobrojnim vrlinama, predstava upravo i ostvaruje zahtev samo autora da se sluškinje zateknu „... pojedinih noći. Jer sluškinje tako govore pojedinih noći. Treba ih iznenaditi ili u njihovoj samoći ili u samoći svakog od nas“.

Dramu SPASENI, Edvarda Bonda, jednog od najznamenitijih savremenih dramskih pisaca Engleske, izveo je THE ROYAL COURT iz Londona. Ova prića iz savremenog engleskog života predstavlja gotovo sociološko tipski ilustrovani prikaz porodićnog života i odnosa među ljudima. Međutim, samo naizgled obićna, ona svojim brojnim psihološkim tokovima i sukobima prikazuje nešto više; ona hoće da pokaže nepostojanost jednog morala, ljude neprobućene moralne svesti, koji u svom pomahnitalom atavistićkom gnevu ćak kamenuju novoroćenće, ona hoće da prikaže seksualnu razularenost i neodgovornost, brutalnost svakodnevnih odnosa i njihove posledice. U svojoj društvenoj angažovanosti, koju sam autor podvlaći, ona



kritikuje moral koji svoje temelje još uvek traži u već demistifikovanoj religiji. Autor želi da ovom surovom pričom pokuša da pokaže nužnost izvorne društvene zasnovanosti morala i njegov nežan sklad s društvenim progresom. I pored svega tegobnog i surovog koje postoji u svim odnosima u ovoj predstavi, ona je, po svom autoru, „neophodno optimistička“, optimistička po istrajnosti glavnog junaka i njegovoj postojanosti. To je optimizam na koji nismo navikli i koji se sastoji u čovečjem „hvatanju za slamku“. SPASENI su jedna od društveno najangažovanijih predstava, koja izaziva protest i revolt, na nju se šire društveno reaguje upravo zato što se nije poslužila jezikom i pristupom svakodnevnog političke prakse, već je umetničkim sredstvima tražila puteve razobličanja onoga što prikazuje.

Italijan Eudenio Barba, jedini sledbenik Grotovskog, prikazao je svoja pozorišna istraživanja predstavom FERAI u izvođenju ekipe ODIN TEATRET iz Danske. Sukob između težnje naroda za tiranijom i demokratsko-hrišćanskih načela svoga kralja, postavljajući istovremeno pitanje o smislu samoubistva i mogućnostima žrtvovanja u današnjem svetu, ova mlada trupa dočarala je koristeći ogromne izražajne mogućnosti ljudskog tela i glasa. Stvaralački primenjujući već poznati metod Grotovskog i polazeći od toga da je ljudski život prevashodno fiziološka i vokalna akcija, ostvaren je upravo ovim sredstvima nivo svesnog doživljavanja života i čovekovog suočavanja s njim. Omerenošću svojih uvežbanih pokreta uvek sa merom i značenjem, konisteći vokalne mogućnosti na najbolji način, ova predstava je ostvarila iskonsku izražajnost ljudskog tela, prevazišajući istovremeno simboliku fizičkog i dopirući do istinske suštine čoveka.

ŠTIČENIK HOĆE DA BUDE TUTOR je novo delo P. Handkea, poznatog po svojoj težnji za bizarnim, kojom nam se predstavio THEATER AM TURM iz Frankfurta. Priča, bez ijedne izgovorene reči, o štičeniku i tutoru, o uzaludnim naporima štičenika da postane ravan tutoru trivijalno je nesimbolična i besmislena, tako da su se napori publike i samog autora da je osmisle pokazali uzaludnim.

Kao i svake godine, BITEF je i ove imao i deo posebno tematizovan koji ima za cilj da prikaže primenu dosad uglavnom pozorišno neafirmisanih sredstava koja postepeno dobijaju sve značajniju ulogu. Ove godine to su bile lutke, čiju smo primenu videli prvo u predstavi KRALJ IBI u režiji M. Meške, a u izvođenju pozorišta MARIONET-TEATERN iz Štokholma. Predstava sa dvodimenzionalnim likovima lutaka, glumcima sa čvrstim maskama i jednim stvarno živim

glumcem u ulozi Ibibija, činila je harmoničnu celinu koja je Žarijevo delo ostvarila ne kao „primer teatra okrutnosti“, već kao „delo dečje mašte bez istinske surovosti“. Ostvarena je namera da se ožive slike i lutke F. Temerson i da se istovremeno napravi prelaz od crteža ka živom glumcu, a da se ne naruši integritet predstave.

Trupa BREAD AND PUPPER THEATER iz Njujorka prikazala je predstavu VAPAJ NARODA ZA MESOM. Svojim bučnim i pompeznim ulaskom sa ulice na pozornicu, džinovskim lutkama i svojim posebnim viđenjem biblije, ova trupa nije ispunila očekivanja nagoveštena spektakularnim početkom. Predstava se, na momente, fantastičnim rešenjima, od kojih scena radanja čovečanstva iz izobličenihi životinja pokrenutih iz dubine pozornice, kao i delovi tajne večere, predstavljaju možda najuspešnije scene na celom BITEF-u, nije kao celina uspela da opravda sebe. Razvučena u nedogled, prikazavši čitavu genealogiju čovečanstva, ona je samu sebe ugušila pokušajima da svojim nedelovanjem obezbedi određeni utisak, pretvarajući ga, u stvari, u dosadu. Njenu moguću koherentnost remenio je i povremeno pamfletski i politički način angažovanja, koji možda u društvenom kontekstu iz koga dolazi i ima svoje opravdanje, ali je bez pravog umetničkog opravdanja. Ipak, možda je utisku sa ove predstave, koju mnogi smatraju „pozorištem budućnosti“, smetao nedostatak otvorenog prostora na kome je njeni učesnici obično izvodili.

Kao što je ovogodišnji BITEF afirmisao nove pozorišne tendencije tako je i poslužio da se neke pozorišne tendencije sahrane i da se uvidi njihova preživost i već novostvorena konvencionalnost izraza. Sam „papa apsurd“ Ežen Jonesko, prihvatio se režije nekoliko svojih jednočinki iz svog dela ŽRTVA DUŽNOSTI u čiriškom pozorištu THEATER AM TURM. Svoje delo, puno snoviđenja, košmara, iracionalnosti i apsurdna, Jonesko je tumačio krajnje realistički, šablonski, bez mašte i madahnuća. Ne shvatajući, izgleda, samog sebe i primenjujući pogrešan rediteljski postupak, Jonesko je još više doprineo da se uvidi preživost njegovog stvaralaštva i umetničkog pristupa životu, koje je, aktuelno pedesetih godina ovoga veka, pred zahtevima novog vremena izgubilo mogućnost opstanka.

Predstava rumunskog ansambla TEATRUL DE COMEDIE iz Bukurešta, koje je izvelo Joneskovog UBICU BEZ PLATE, još više je doprinela učvršćenju ovakvog utiska.

U posebnu grupu možemo svrstati predstave ČINOHERNOG KLUBA iz Praga; MANDRAGOLU N. Makijavelija, i LAVIRINT I ČUDNO POPODNE DR BURKEA L. Smočka, kao i predstavu P. Vajsa PATNJE GOSPODINA MOKINPOTA, koju je izvelo Zagrebačko dramsko kazalište. Ove predstave su primeri izvanrednih pozorišnih dostignuća i glumačkih ostvarenja, ali pripadaju klasičnom pozorištu ili su njegova modifikacija.

Majstorska Mancelova režija MANDRAGOLE, radena sa puno duha, upotrebljavajući glumačke „cake“ uvek s pravom merom i na pravom mestu, ne prelazeći ni jednog trenutka u banalnost, uz izvanrednu glumu, oživotvorile su ovo Makijavelijevo delo napisano pre nekoliko vekova.

Dolazak malog, običnog čoveka, kroz mnoge farsične peripetije, do svog identiteta, sa držaj je Vajsovog dela PATNJE GOSPODINA MAKINPOTA. Režirao je B. Viočić. Izvanredna Bourekova scenografija i kostimi dali su ton čitavoj predstavi, u kojoj se osećao uticaj crtanog filma, a pogotovu na brilijantnoj glumi i gegovima Pere Kvrgića, koji je pružio najbolju glumačku kreaciju na ovogodišnjem BITEF-u. Ovo je ujedno i stilski najčistije radena predstava koja je odličan primer mogućnosti koegzistencije filmskog i pozorišnog.

3. BITEF 212 pokazao nam je nekoliko mogućnosti novog pozorišta koje će moći da postavi prava pitanja i probleme ovog vremena i nagovesti oblike zasnivanja „pozorišta budućnosti“, postajući umetnička institucija nove epohe čiji filozofsko-društveni podtekst tek mora biti izgrađen i izrečen.

## DORDE SUDARSKI RED

### ERNI

Nesrećan sam zbog jedne obične okolnosti  
Što živ sam i  
Gledam u prozor gde jedna kap klizi  
Lagano se izdužuje u crtu  
Postaje još jedna šara u nestalnom ćilimu  
Palim šibicu i strah me je gledajući  
Nepoznatog čoveka u ogledalu  
Koji se širi i skuplja u tačku  
I sa ugašenom šibicom odlazi  
Pod svetlom i bolesnom kišom  
Što opija skučenu dušu ili je  
Pritiska između toplih zidova tela  
U kojem počiva tama neguje život nezavisno  
[od mene]

Pa me ponekad samo seti u ovakvo vreme  
Bolom što je stalno skriven u meni  
Ili glasom šuštanjem letnjih haljina  
Škripanjem drvenih stepenika  
Okrećem se palim šibicu  
I vidim jedno lice  
Nestaje.

Muka koja se proteže  
Od dana do dana  
Sačinjava čitav život  
Koji se provodi bilo gde  
Mada su ruke i srce  
Okrenute nebu  
Hoćemo li nešto učiniti u budućnosti  
Osim podizanja ruku.

Muzika doba  
Približava nas  
Večnosti u kojoj počivamo  
Životu  
U kojem se budi sve uspavano  
Za vreme toplog leta  
Sve počiva na usnama Smrti  
Koja se lagano približava  
Stabla gola čekaju  
Plod koji neće umreti.

Sve počiva  
Večernji horovi pevaju  
Blagost koja me podseća na detinjstvo  
I molitve u osenčenoj crkvi  
Ozbiljna lica koja me gledaju sa oltara  
Sve je daleko  
U meni još blagost  
Počiva

U sobi  
Neotvorena knjiga  
Na stolu počiva  
Glava cveća nadnesena  
Nad pustoši  
Kuju vreme dočarava.

Odlazeći što je moguće dalje od sebe  
Još uvek vidljiv trag izvora  
Uz tamnu kožu  
Vetar  
Čudesne kutijice života  
Daleko od mene  
Na udaljenom brdu  
Tajna  
I sve oko nje  
Puť kojim niko ne prolazi  
Osim tvoje senke koja se privlači  
Pustom brdu  
Gde počivam  
Na kraju tvoje ljubavi

U zamkovima mahovine i  
Nagnutim zvoncima crkava  
Ni daška vetra  
Zemlja pod ćutanjem leda  
Iskrađeni jek zvona  
Na grobljima Severa  
Crne krstače  
Povijene pod feretom neba  
Podrtavaj galopom Jahača  
Izgnanik prepun mudrosti  
Otvora vratnice smrti  
Zrak  
Opet se ništa ne dešava  
Samo  
Hladnoća svetlosti  
Na nebu zri.